

Nr 201

av herr Ahlmark
angående behandlingen av judarna i Sovjetunionen.

Judarnas situation i Sovjetunionen fortsätter att vara mycket oroande. Visserligen har under de senaste åren omkring 80 000 judar fått tillstånd att lämna landet, vilket är glädjande. Utvandringen är dock i huvudsak begränsad till vissa republiker, medan det är praktiskt taget omöjligt att få visum i de områden där den överväldigande majoriteten av judarna bor. Samtidigt har trakasserier mot dem som ansöker om utresetillstånd ökat och är ofta mycket grymma.

Också den antisemitiska kampanjen i Sovjetunionen har ökat i omfattning. Kampen mot judisk kultur och judiska språk fortsätter. Nya rättegångar mot judar avser att avskräcka andra judar från att ge uttryck åt sin övertygelse och ansöka om utresetillstånd.

Som rapportör för Europarådet har jag under det senaste halvåret sökt samla in så mycket informationer som möjligt om judarnas läge i Sovjet. Efter hearings i Israel, läsning av dokument av skilda slag och möten med experter på frågan i Europa har jag försökt sammanfatta utvecklingen under de tre åren 1971–1973. Rapporten behandlades av Europarådets rådgivande församling i Strasbourg under januari 1974. Rapporten återfinns som bilaga till denna motion. Jag hänvisar till denna bilaga.

Rapportens slutsats är att den internationella opinionen är utomordentligt viktig för att stödja judarna i Sovjet. Därför är det naturligt att också den svenska riksdagen uttalar sitt stöd bl. a. för principen om att människor skall ha rätt att lämna också sitt eget land. Denna rättighet är inskriven både i FN- och Europakonventionerna om mänskliga rättigheter. Riksdagen bör också uttala sin oro och starka kritik mot den antisemitiska kampanj som pågår och har förstärkts i Sovjet på senare år.

Ett sådant uttalande kan lämpligen göras i form av den skrivning som utskottet gör vid sin behandling av denna motion. Om riksdagen senare ansluter sig till utskottets betänkande, har man i praktiken gjort ett uttalande som – om det inte väjer för bestämda och preciserade omdömen – innebär ett led i en internationell opinionsbildning i frågan.

Jag hemställer därför

att riksdagen måtte uttala sin oro och kritik över behandlingen av den judiska befolkningsgruppen i Sovjetunionen.

Stockholm den 18 januari 1974

PER AHLMARK (fp)

Rapport till Europarådets rådgivande församling i januari 1974 om judarna i Sovjetunionen.* Av Per Ahlmark.

1. Inledning

Denna rapport är en följd av ett beslut i maj 1973 om att åter pröva de judiska befolkningsgruppernas situation i Sovjetunionen. Tidigare rapporter (den senaste lades fram 1971) har blivit inaktuella genom den senaste tidens händelser.

Som rapportör har jag gått igenom en mängd handlingar (dokument och petitioner, brev, rättegångsprotokoll, rapporter, pressutdrag, översatta från ryska tidningar, etc.). Jag har också mött många judiska immigranter, både i Wien och Israel, och haft intervjuer med omkring 40 av dem. Valet av intervjuade personer gav en bred täckning av åsikter, bakgrund och problem: f. d. fångar, familjer till fångar som fortfarande satt internerade, författare, ingenjörer, läkare, konstnärer, arbetare från olika delar av Sovjetunionen, medlemmar av splittrade familjer, aktivister som i årtal försökt få utresevisum samt människor som inte hade någon svårighet alls att erhålla utresevisum. Samtalen var mycket öppna och ingående. Jag har också i Europa träffat experter på de sovjetiska judarnas situation.

De flesta som intervjuades kände till att Europarådet tidigare agerat för att stödja dem. De bad att sådana aktioner nu skulle fullföljas och var övertygade om att det är tack vare trycket från världsoptionen som utresetillstånd till vissa länder över huvud taget är möjligt, att portarna öppnats på glänt. De är också övertygade att svårigheterna för dem som vill ge sig i väg och för dem som vill stanna skulle kunna minskas.

Den senaste rapporten i ämnet som framlades för Europarådet i januari 1971 av Bruno Pitterman kom vid en tid som skulle visa sig vara något av en vändpunkt för de sovjetiska judarna. Emigrationen var då endast obetydlig. Mellan 1968 och mars 1971 tilläts inte mer än sammanlagt ungefär 4 000 judar att lämna Sovjet.

Pittermans rapport kom också omedelbart efter den första Leningrad-rättegången i december 1970 då en grupp judar dömdes av en sovjetisk domstol till mycket hårda fängelsestraff. Två fick ursprungligen dödsstraff. Deras domar mildrades dock senare tack vare en världsomfattande proteststorm av dittills okänd styrka. Internationella organisationer och politiska partier (bl. a. några västeuropeiska kommunistpartier), regering och kända personligheter förenades i indignation över domarna.

Denna kritik var hård men skedde i en positiv anda. Den krävde en fullständig tillämpning av den sovjetiska konstitutionen, av de konventioner och överenskommelser som Sovjetunionen anslutit sig till samt

* Översättning från engelskan av Monika Linroth.

hänsyn till de utfästelser som olika sovjetledare gjort i ett antal officiella uttalanden under senare år. Det skulle också bli allt tydligare att en avspänning i Europa och världen endast kan helt uppnås genom respekt för de mänskliga rättigheterna såsom de formulerats i internationella konventioner.

Emigrationen

Det är svårt att med säkerhet fastställa vilka orsaker som åstadkom en viss förändring i den sovjetiska politiken gentemot judarna. Varje analys måste med nödvändighet baseras både på kända fakta och spekulation. Ändå är det tydligt att sedan mars 1971 den judiska emigrationen från Sovjetunionen klart ändrats åtminstone vad beträffar antalet utresetillstånd.

Det finns inga officiellt publicerade siffror på denna emigration varken i Sovjetunionen eller Israel. De följande siffrorna, som grundas på den information som jag fått genom olika publikationer och intervjuer, tycks emellertid mycket nära överensstämma med verkligheten:

1968–mars 1971	ca 4 000
mars 1971–december 1971	” 13 000
1972	” 31 000
1973 (till november)	” 28 000
Sammanlagt	ca 76 000

Dessa siffror överensstämmer med dem som publicerats av den österrikiska regeringen i samband med krisen om Schönau-lägret (som en följd av en terroristattack mot en grupp judar, som skulle transiteras genom Österrike).

Att redan 76 000 judar kunnat nå den nation, som de valt till sitt hemland, är en positiv utveckling som bör tjäna som en uppmuntran för de organisationer och enskilda som satsat stora ansträngningar på att uppnå denna förändring. Hit hör Europarådet. Det framhöll också Israels premiärminister Golda Meir i det tal hon höll inför den Rådgivande församlingen i Strasbourg den 1 oktober 1973:

”— — — Om fler kan komma ut så är jag glad att säga att det antagligen till stor del beror på den attityd som denna församling intagit till problemet i fråga.”

Dessa ansträngningar är ett svar på den beslutsamhet och det mod, som visas av judar inom Sovjetunionen. De mängder av petitioner och öppna protestbrev som de skickat till officiella personer och institutioner i Sovjet och utomlands, de demonstrationer, hunger- och sittstrejker som de genomfört har tillsammans oupphörligt påmint världsopinionen om deras belägenhet. På detta sätt lyckades judarna i Sovjet — inte längre ”The Jews of Silence” — att inom lagens ramar och med stor värdighet begära respekt för de rättigheter de har garanterats i lagen.

2. Den aktuella situationen

Kommittén för europeiska icke-medlemsstater har bedömt det som nödvändigt att framlägga en ny rapport om detta problem därför att den utveckling, som beskrivs ovan, visserligen kan synas positiv men ändå tenderar att skapa en illusion av att de sovjetiska judarnas problem redan har lösts eller är på väg att lösas. Det är långt ifrån fallet. Situationen för judarna i Sovjet för närvarande i många hänseenden är lika allvarlig och oroande som tidigare.

a) *Emigrationsmönstret*

Först bör noteras att den aktuella emigrationen sker genom medveten politisk styrning från myndigheterna och är begränsad till judar, som bor i vissa bestämda delar av Sovjetunionen. Majoriteten av de judar som tillåts lämna landet kommer från områden som endast har en liten minoritet av den judiska befolkningen i Sovjet. De flesta av de 3–3,5 miljoner judarna i Sovjet hindras från att begära emigrationstillstånd genom metoder som diskuteras nedan.

De mer "liberala" republikerna är de baltiska staterna (i huvudsak Litauen och Lettland), de områden som tidigare hört till Ungern, Rumänien, Tjeckoslovakien och Polen och som införlivats med Sovjetunionen efter andra världskriget, samt Georgien och Uzbekistan. Av den totala judiska befolkningen i Georgien t.ex. har mer än 40 % nu emigrerat till Israel. I Litauen är motsvarande siffra 30 %. I de inre delarna av Sovjetunionen och i de republiker som tillhört "Gamla Ryssland" är det däremot oftast omöjligt att få tillstånd. I Republiken Ryssland (RSFSR) har mindre än 0,5 % judar kunnat lämna landet. I östra Ukraina är motsvarande siffra mindre än 1 % men i västra Ukraina har mer än 15 % av den judiska befolkningen fått utresetillstånd.

Man kan spekulera om orsakerna till dessa väldiga regionala skillnader, som tycks bestå månad efter månad. Den tragiska slutsats man kan dra av statistiken är att emigrationen under de senaste två och ett halvt åren endast i mycket ringa utsträckning ändrat framtidsutsikterna för den stora majoriteten av den judiska befolkningsgrupp som *inte* lever i Sovjetunionens geografiska periferi. Samtidigt gör myndigheterna stora ansträngningar för att begränsa önskan och möjligheten att emigrera till dessa speciella områden och att hindra smittan att sprida sig till resten av Sovjetunionen.

b) *Trakasserier och förföljelser*

Myndigheterna vidtar olika åtgärder för att befrämja denna "återhållandets politik". Samtliga syftar till att avskräcka judar från att ansöka om emigrationstillstånd. Framst använder man olika slags trakasserier mot de judar som redan tagit detta steg. Mot dem förs en ständig kampanj. Hårdheten i de aktioner som görs varierar även inom "det

gamla Ryssland", dvs. Ryssland, Ukraina och Vitryssland. Ju längre man kommer från stora centra som t. ex. Moskva, Leningrad, Kiev och ●odessa, desto hårdare blir i regel förföljelserna mot dem som begär visum.

Det bör understrykas att Sovjetunionen fortsätter att tillåta endast ett slags emigration: den som faller under kategorin "återförening av familjemedlemmar". Därför måste var och en som önskar emigrera först bli inbjuden av en släkting utomlands, vanligtvis i Israel. Detta görs genom ett dokument som kallas "visov", en s. k. familjeinbjudan. Utan denna godtas ingen ansökan. De "visovs" som sänts per post från utlandet behålls ofta av myndigheterna och delas inte ut på flera månader, vilket är en kränkning av de internationella postöverenskommelserna. Man känner till fall där 5-6 "visovs" har måst avsendas innan något av dem nått adressaten. I vissa städer utdelas över huvud taget inga "visovs" genom postverket. När en "visov" en gång nått adressaten måste han börja samla ihop en serie intyg, vart och ett nödvändigt för att han senare skall kunna inge en ansökan och de flesta enbart avsedda som hinder. Två av dessa dokument förtjänar särskild uppmärksamhet.

Varje sökande behöver en "*kharakteristika*". Det är ett dokument, som utfärdas av arbetsplatsen (en fabrik, en vetenskaplig institution, en skola etc.) och som intygar sökandens "karaktär" samt rymmer hans överordnades omdömen. Utfärdandet av detta dokument föregås ofta av ett stormöte med alla arbetarna, en sorts folkdomstol, där den sökande anklagas och slutligen ofta fördöms som förrädare mot fosterlandet och sina vänner. Detta dokument utfärdas sedan vanligen med ett omnämnande av att den sökande önskar utvandra till Israel. När det gäller beviljande av ett utresevisum har erfarenheten visat att det inte gör någon som helst skillnad vilken beskrivning av vederbörandes karaktär som ges i den. Metoden avser uppenbarligen att verka avskräckande genom att tvinga den sökande till en konfrontation med hans närmaste omgivning.

Ett annat nödvändigt dokument är ett godkännande från familjen. Varje sökande måste lämna ett skriftligt bevis på att hans föräldrar (eller farföräldrar) godkänner att han reser. Detta är fallet även om den sökande själv är "familjeöverhuvud". Flera svåra situationer kan uppstå genom detta krav.

Det finns sökande, som måste leta reda på fäder vilka för 10 eller 20 år sedan lämnade sina hustrur, gifte om sig och sedan dess aldrig hörts av. Ändå måste deras tillstånd inhämtas. Detta öppnar naturligtvis möjligheter för alla slags påtryckningar. De föräldrar, som själva inte vill lämna Sovjetunionen, kan genom olika hotelser bli tvingade att neka ge det begärda tillståndet — annars kommer de i sin tur i konflikt med myndigheterna.

Det finns flera fall som liknar det följande. En man som sedan länge levit ensam med sitt barn och skild från sin hustru och mor, blev fråntagen sina rättigheter som far av en rysk domstol. Detta skedde på

hans hustrus begäran endast därför att både fadern och barnet hade bett att få utvandra till Israel. Domstolen fastställde att han "genom att önska föra ut sitt barn ur Sovjetunionen hade visat att han var olämplig som far" (Tiomkinfallet 1973). Den 15-åriga dottern togs ifrån honom och hålls nu i ett läger omkring 2 000 km från hemstaden.

När en sökande en gång lämnar in dessa och andra handlingar (omkring ett dussin sammanlagt) till "OVIR" (Inrikesministeriets avdelning för visumansökningar) märker han ofta en omedelbar förändring i sin arbetssituation. Den kan ta sig uttryck i att han tvingas byta arbete. I vissa fall har chefer för statliga laboratorier blivit degraderade till tekniker på sitt eget laboratorium, professorer har blivit bibliotekarier etc. I många fall har de helt enkelt blivit avskedade. Det finns i dag åtskilliga som begärt emigrationstillstånd för ett eller två år sedan och som sedan dess inte haft arbete. Några universitetsprofessorer förtjänar sitt levebröd som nattvakter, andra är bärare, några gör tillfälliga översättningar etc. Ukrainas vetenskapsakademi har gått så långt att den förklarar att inget vetenskapligt arbete, som gjorts av en blivande emigrant, kan publiceras (och tidigare arbeten kan inte ens tryckas om). Hans namn eller verk får inte refereras till i andra vetenskapliga publikationer.

Utöver de ekonomiska svårigheterna för en sökande kan hans situation bli ännu svårare. Det finns en lag i Sovjetunionen om arbetsplikt (den s. k. lagen om parasitism, utfärdad genom dekret av Högsta Sovjets presidium den 4 maj 1961). Enligt den kan varje person, som befinns vara utan arbete, åtalas och dömas till ett års straffarbete. De flesta som avskedats kan inte få annat arbete eftersom få vill anställa en man som lämnat in ansökan om utresevisum. Och om det blivit inskrivet i en persons "arbetsbok" att han ansökt om att få emigrera till Israel kan han inte få något som helst arbete. Dessa människor lever alltså under ständigt hot att arresteras och är helt utlämnade åt den lokala polisens godtycke.

Universitetstuderande som ansöker om visum blir vanligtvis relegerade. Detsamma gäller barn till sökande. De tvingas avbryta sina studier när deras föräldrar begär visum. Går de i småskola eller läroverk föreläser läraren ibland i klassen om deras föräldrars "förbrytelse" och uppmanar kamraterna att hålla sig borta från "barnet till en förrädare".

Under de senaste två åren har myndigheterna tillgripit även en annan metod: tvångsinskrivning till armén av sökande (huvudsakligen vetenskapsmän) och deras barn. Praxis är nämligen att ingen som varit i krigsmakten kan lämna landet under de fem år som därpå följer. Skälet sägs vara "förvärvade kunskaper om militära hemligheter". Denna metod resulterar i att det blir praktiskt taget omöjligt att lämna landet. Människor kan bli inskrivna i armén bara två–fyra veckor för att göra det möjligt för myndigheterna att tillämpa denna 5-årsregel.

Pensionärer, som ansöker om visum, mister ofta sin pension; alla sådana rättigheter går förlorade vid emigration. Tre män som utmärkt sig såsom överstar i andra världskriget och lämnat armén för 30 år sedan har

förlorat de pensionsförmåner som hört till deras rang. Detta hände för 18 månader sedan. De har sedan blivit erbjudna att återfå fullständiga pensionsrättigheter om de drar tillbaka sina ansökningar om visum, vilket de dock vägrat att göra.

De åtgärder, som beskrivs ovan, vidtas mot en mycket stor del av de sökande. Vissa ytterligare former av trakasserier begränsas i regel till dem som är kända som "aktivister", dvs. de som länge har förnekats rätten att emigrera och som gjort sin kamp offentlig genom petitioner, intervjuer med utländska tidningsmän osv. Många av dessa aktivister har fått sina telefoner avstängda, en åtgärd som använts sedan maj 1972. (Den gjordes laglig genom ett beslut av det Sovjetiska ministerrådet den 1 augusti 1972.) Deras våningar undersöks gång på gång av polisen. Många är ständigt skuggade och blir ofta arresterade, vanligtvis för perioder på upp till 15 dagar. Medan de är i fängelse är de speciellt illa behandlade. En av aktivisterna har på så sätt blivit arresterad 23 gånger under de senaste tre åren.

Den svåraste formen av förföljelse – arresteringar, rättegångar och långvariga fängelsestraff – kommer att diskuteras längre fram.

c) Avslagen

Trakasserierna avser att skrämja potentiella sökande genom att statuera exempel. Dessa kunde lättare uthärdas om man var säker på ett positivt svar, att visum till slut skulle beviljas. Detta är dock inte fallet.

Myndigheterna ligger på en mängd ansökningar under nästan obegränsad tid utan något som helst svar. Samtidigt fortsätter trakasserierna mot personen i fråga på sätt som beskrivits ovan. De flesta sökande lämnas i denna osäkerhet med föga hopp om att deras situation skall utvecklas i ena eller andra riktningen.

Vad händer då med dem, som får ett regelrätt avslag? Vanligen är avslaget inte på något sätt motiverat, och personen i fråga kan inte få någon som helts förklaring till varför svaret blivit negativt. När en förklaring givs (aldrig skriftligt) kan den få vilken formulering som helst. Den vanligaste är "kunskap om statshemligheter", "behov av en persons begåvning", "statsintressen" etc.

"Kunskap om statshemligheter." Denna formulering brukas mycket lösligt och kan avse nästan vilken person som helst i vilket yrke som helst. Den har använts om lärare i filosofi vid Moskvas universitet, om journalister som skriver i litterära tidskrifter, om en specialist på sovjetisk konstitutionell rätt och om en gammal skomakare som bodde i en stad belägen nära en militär anläggning. Denna "sekretesslag" kunde ha använts i överensstämmelse med vissa bestämda kriterier, eftersom varje person i Sovjetunionen som har tillgång till något hemligt måste skriva på en "sekretessförbindelse" (tysthetslöfte), vilken kan vara av olika typ beroende på betydelsen av de hemligheter det gäller. Ändå har många av dem, som får avslag på grund av s. k. kunskap om hemligheter, aldrig

skrivit under någon sådan förbindelse. I andra fall förklaras helt enkelt alla invånarna i en viss stad tillhöra denna kategori.

"Behov av en persons begåvning." Denna regel har tillämpats på personer som avskedats från sina jobb för tre år sedan och som sedan dess arbetat med någon okvalificerad sysselsättning eller varit helt arbetslösa.

"Statsintressen." Denna vaga formulering kan naturligtvis användas helt godtyckligt från myndigheternas sida.

Man kan urskilja en viss tendens i "avslagspolitiken". Avslagen är vanligare i små städer än i större centra och i det "gamla Ryssland" än i Sovjets "periferi". Denna politik siktar också ofta in sig på vissa yrkesgrupper: vetenskapsmän, tidningsmän, konstnärer etc. Deras öde påverkar andras vilja att ansöka om utresevisum. På så sätt blir behandlingen av några få en effektiv, avhållande faktor för många latent sökande.

Ett annat resultat av den ofta godtyckliga avslagspolitiken är tragedierna med splittrade familjer. Jag hade tillfälle att tala med medlemmar i åtta sådana familjer. Män som hade varit tvungna att lämna sina hustrur för att undvika att bli arresterade. Föräldrar som sett en statstjänsteman ta ifrån ett av deras barn hans visum när de stod i begrepp att passera gränsen. I vissa fall har familjerna gått med på att skiljas åt därför att de försäkrats av myndigheterna att detta läge endast skulle vara tillfälligt och att de andra familjemedlemmarna snart skulle få tillstånd att komma efter. Dessa löften har dock ofta brutits.

Dessa åtta personer försåg författaren med en lista på mer än 60 sådana splittrade familjer. De gällde oftast föräldrar som blivit tvungna att lämna kvar sina barn eller män som skilts från sina hustrur.

d) Utbildningsskatten

Det batteri av åtgärder, som var avsett att kväva önskan hos en minoritet att begära sina rättigheter, blev mindre framgångsrik än myndigheterna hade hoppats. I augusti 1972 skärpte de politiken med en ny åtgärd som är känd som "utbildningsskatten".

Ett dekret daterat den 3 augusti 1972 införde ett nytt system av avgifter som lades på dem, som önskade lämna landet. Denna lag hemlighölls till att börja med men tillämpades från den 14 augusti 1972. Den offentliggjordes inte förrän i december samma år.

Enligt lydelsen i denna lag så varierade de pålagda skatterna från 4 000 till 30 000 rubel (omkring 30 000 dollar, vilket motsvarar 15–20 årslöner). Det skäl, som angavs, var att en stat har rätt att återkräva de kostnader den investerat i utbildningen av sina medborgare. Olika officiella talesmän åberopade som ett försvar för denna lag UNESCO:s resolutioner som åsyftade att minska "intelligensflykten" från underutvecklade till mer utvecklade länder. Att ett sådant argument skulle tillämpas på emigrationen från Sovjetunionen till Israel understryker bara

att den verkliga orsaken till denna lag var att bygga upp en oöverstiglig barriär för en stor del av de potentiella emigranterna.

Utbildningsskatten orsakade utbredd kritik över en stor del av världen. Den började med en vädjan till Sovjet från vetenskapsmän och politiker i de flesta länder. Den kulminerade i en direkt lagstiftning i USA:s kongress, som ville åstadkomma avskaffandet av denna lag.* Vissa vetenskapliga institutioner i Europa och USA bestämde att göra avskaffandet av lagen till ett villkor för vidare samarbete med sovjetiska vetenskapsmän. Resultatet av denna protest var ett tillfälligt upphävande av bestämmelserna 532–533. Sedan den 22 mars 1973 har utkrävandet av denna skatt stoppats.

Medan utbildningsskatten tillämpades resulterade den i att några hundratals människor betalade sin tribut. Det var i huvudsak de som var jämförelsevis lågt beskattade och som kunde erhålla de nödvändiga summorna genom att sälja sina ägodelar, genom att låna stora summor och genom vänners generositet.

Två punkter bör särskilt påpekas:

- Skatten var ingalunda ett sätt att genom pengar förvärva ett utresevisum. I motsats till vad vissa tror var betalningen av skatten i sig själv inte nog för att få visum. Endast de som redan hade fått visum – dvs. de som hade gått igenom hela den procedur som beskrivs ovan och som till slut fått ett positivt svar – kunde därefter få betala skatten. Inga andra hade rätt att emigrera oberoende av om de fått fram pengarna eller ej.
- Utbildningsskatten har *inte* avskaffats. Även om den inte tillämpas just nu är den fortfarande i kraft och kan börja nyttjas vilket ögonblick som helst. Aktuella artiklar (Litaraturnaya Gazeta 7.1 1.73) tycks visa att denna risk existerar.

e) Rättegångarna och fångarna

Ett särskilt problem och otvivelaktigt det mest tragiska är rättegångarna mot judar och situationen för fångarna. Detta är antagligen den grymmaste formen av förföljelse och terror och överträffar vida de tidigare beskrivna metoderna.

Rättegångar mot personer som önskar lämna Sovjetunionen och emigrera till Israel har alltid hållits. Sedan december 1970 har 58 judar dömts för påstådda "brott". De flesta av dem var aktivister, som energiskt sökt tillstånd att resa till det land de ansåg vara sitt eget. 37 är fortfarande i fängelse medan 21 frigivits efter att ha avtjänat sina straff. (Det bör noteras att alla de frigivna fångarna tilläts fara till Israel nästan omedelbart efter sin frigivning vilket gör deras fängelsestraff ännu mer

* 115 medlemmar av den Rådgivande Församlingen i Europarådet intog en mycket bestämd ståndpunkt i frågan i deklaration nr 18, oktober 1972, dokument 3197.

absurt.) Jag hade tillfälle att 1973 möta två av dessa frigivna fångar.

Det mest anmärkningsvärda försöket (dock på intet sätt det första) att hindra emigration genom rättegångar var Leningdrättegången i december 1970. En grupp judiska kvinnor och män, alla kända som aktivister, blev arresterade för "avsikt att kapa ett plan" och dömdes till mycket hårda straff på upp till femton års fängelse.*

En annan grupp, arresterad av samma skäl och vid samma tidpunkt, dömdes i maj 1971 till något kortare fängelsestraff. Utan tvekan drog de fördel av den våg av indignation som svepte fram över världen efter den första rättegången.

Det stora antalet rättegångar, knappheten på bevis och domarnas hårdhet var alla avsedda att tjäna som en varning för potentiella emigranter. Som sådan misslyckades den. Man kan även dra den slutsatsen att mycket av den fortsatta emigrationen på ett sätt var ett resultat av denna rättegång, eftersom denna tydligt tycktes bevisa för många judar att de inte hade någon framtid i Sovjetunionen.

Sedan den dagen tillgrep de sovjetiska myndigheterna en annan typ av rättegångar. De flesta, som ägt rum på senare år, har försiggått i mindre och relativt avlägsna städer, som Vinitza, Rostov, Samarkand, Kisjinev, Sverdlovsk etc. Dessa städer kännetecknas av att de har jämförelsevis liten judisk befolkning, de bevakas inte av utländska tidningskorrespondenter och nyheter från dem är mycket svåra att komma över. De lokala myndigheterna, bland dem säkerhetspolisen (KGB), har här större makt. Deras möjligheter att arbeta självständigt är också större liksom bruket av metoder, som man skulle ogilla i Moskva.

I dessa städer, var än myndigheterna bestämmer sig för att statuera ett exempel, arresterar de en medlem ur den judiska befolkningsgruppen. För det mesta är det en aktivist eller någon som man förmodar har sympatier i den riktningen. Anklagelsen har föga betydelse. Rättegången äger praktiskt taget alltid rum helt inför lyckta dörrar. De advokater, som familjen föreslår, godkänns inte av domstolen och de personer som vill vittna för den anklagade blir vanligen själva hotade.

I ett fall (Vinitza) anklagades personen i fråga först för "anti-sovjetisk propaganda" (en fras som återkommit i nästan varje anklagelseakt mot judar). När det befanns att han aldrig deltagit i något offentligt uttalande, någon petition eller demonstration ändrades anklagelsen till "spionage för Storbritannien". Sedan de brittiska myndigheterna protesterat blev denna anklagelse i sin tur ändrad till "spionage för Israel". Detta kunde på intet sätt bevisas eftersom mannen, en fabriksarbetare, aldrig haft några kontakter med yttervärlden eller ens mött en israel. Domen, som löd på 10 års fängelse, mildrades senare inför Breshnevs besök i USA till 7 år och motiverades av domstolen av att mannen "hade ett fenomenalt

* I enlighet med den nya lagen i Sovjet mot flygplanskapningar skulle de ha dömts till 2 års fängelse (Pravda 4 jan. 1973). Det bör påpekas att de också dömdes för högförräderi.

minne, som kunde ha möjliggjort för honom att överföra viktiga hemligheter till Israel om han kommit dit". Det bör noteras att vid tiden för rättegången hade mannen inte ens begärt ett emigrationsvisum, eftersom hans "visov" spårats upp och behållits av myndigheterna i flera månader. Dessutom var hans arbetsplats inte betecknad som viktig från sekretessynpunkt. Effekten på den lilla judiska befolkningen i Vinitza är inte svår att föreställa sig.

Detta fall har beskrivits i detalj eftersom det är typiskt för hur många rättegångar genomförts efter Leningrad. Att formulera en fullständigt absurd anklagelse är också vanligt, eftersom ju mer osannolik anklagelsen är desto mer avhållande anses effekten av den vara. En aktivist dömdes i november 1973 till tre och ett halvt års fängelse för att "han kastat en kaka på en flicka på gatan"!

En annan procedur är den som använts i Sverdlovsk. En jude, som vägrade vittna för kändesidan i Leningdrättegången, arresterades några månader senare och dömdes till tre år i ett arbetsläger. Efter ytterligare några månader blev en annan jude, som vägrade vittna mot den förre, på samma sätt dömd till tre år i arbetsläger. Medan denna rapport skrivs är en tredje jude, som vägrade vittna mot denne senare, i fängelse och väntar på rättegång. På så sätt håller man den judiska minoriteten i Sverdlovsk under hårt tryck.

Det bör påpekas att i några fall har rättegångarna blivit inställda. Det skedde i huvudsak före Breshnevs besök i USA i maj 1973 på grund av proteststormen och den effekt den kunde ha på besöket. Mest anmärkningsvärt var att en massrättegång, som förbereddes i Minsk, inställdes. I den skulle dussintals judar från hela Sovjetunionen ha anklagats för att ha skapat en "hemlig underjordisk Zioniströrelse". Rättegångar och domar utnyttjas på detta sätt antingen för att skapa fruktan eller good-will. Denna politik visar fullständig brist på hänsyn till grundläggande mänskliga rättigheter.

f) Fångarnas levnadsförhållanden

När de dömda väl överförs till interneringsplatsen – vanligtvis ett arbetsläger i de avlägsna delarna av Potna och Perm – börjar ett nytt kapitel i deras liv. Somliga placeras tillsammans med vanliga brottslingar medan andra förs ihop med politiska fångar. De judiska fångarna ("Prisoners of Zion") har det i regel svårare än andra fångar. De är utsatta för vakternas och medfångarnas trakasserier. Genom att ständigt attackera "sionisterna" söker de bevisa sin egen lojalitet mot en regim som förklarar detta ord likvärdigt med de värsta tänkbara brott.

I somliga läger innehas vissa ansvarsfulla poster av fångar, som döms till livstids straffarbete för samarbete med tyskarna under andra världskriget. Följderna för de judiska fångarna kan man lätt föreställa sig. De judiska fångarna är de som ofta får tillbringa de längsta perioderna i isoleringscell. Ofta inställer man det besök av anhöriga som brukar tillåtas varje halvår. (Vid ett tillfälle blev ett sådant besök inställt därför att

fången "inte hade sitt hår klippt". Hans mor, som rest i två dagar för att nå lägret, ombads att komma tillbaka för ett andra besök om 6 månader.) De få tillåtna paketen undanhålls ofta och andra "rättigheter" dras in.

Resultatet är att många av de judiska fångarna befinner sig i ett oroväckande dåligt hälsotillstånd. En av dem, en ung kvinna, är allvarligt sjuk. Andra har svåra hjärtåkommor eller lider av blödningar. När de inte är i stånd att fylla sin arbetskvot får de som straff sina redan magra matransoner ytterligare beskurna. Om världsopinionen inte kan få en ändring till stånd löper dessa människor stora risker för sina liv.

Man bör också nämna det öde som vederfars familjerna till dem som arresterats. Grannar och myndigheter känner sig tvingade att låta sin ovilja gå ut över dessa människor för att på så sätt bevisa sin egen lojalitet mot regimen. Ständiga smädelser, sadism i småsaker är deras lott. Några har till slut emigrerat till Israel på fångarnas egen begäran - de avstår på så sätt från besök. Ändå känner de sig bättre när de vet att deras familjer redan lämnat landet.

g) De som reser

Jag har inte uppehållit mig vid de problem som möter dem som fått utresevisum. Jämfört med svårigheterna för dem som fått avslag är de av mindre betydelse. Ändå måste påpekas att ett utresevisum kostar 400 rubler per person (ungefär 400 dollar eller omkring fyra månadslöner) och att varje person över 16 år som lämnar landet tvingas avstå från sovjetiskt medborgarskap till kostnaden av ytterligare 500 rubel. De flesta värdesaker får inte föras ut. En stor del av det, som är tillåtet att ta med sig, beslagtogs helt öppet av tullfunktionärerna. Dessa vet att de har att göra med hjälplösa, statslösa människor, som inte kan klaga någonstans. Gränsstationen i Tchopp är mest beryktad i detta sammanhang.

h) Hur många emigranter?

Till slut måste denna fråga ställas: Hur många judar skulle vilja lämna Sovjetunionen?

Det är inte möjligt att svara med en siffra. Känt är att i slutet av oktober 1973 hade mer än 120 000 judar försökt få utresevisum. Man vet också att lagret av ansökningar växer med minst tusen varje månad, eftersom antalet ansökningar vida överskrider antalet beviljade visa.

Antalet potentiella kandidater beror också på en rad faktorer: arten och graden i det förtryck som används mot de sökande, proportionen mellan beviljade tillstånd och antalet ansökningar som lämnas obeaktade, inriktningen av den antisemitiska propaganda som skall beskrivas nedan, hur olika yrkeskategorier behandlas etc.

I områden där det är jämförelsevis lätt att få ett utresevisum utgör de sökande redan en absolut majoritet av den judiska befolkningsgruppen,

t. ex. i Georgien. (Även i dessa områden är antalet avslag mycket högt.) I städer där vem som helst som ansöker om ett visum löper risk att råka ut för svåra repressalier är antalet ansökningar betydligt mindre. Det är ännu mindre på platser där ett antal sökande arresteras med olika motiveringar.

Som avslutning på denna del av rapporten bör återigen betonas att det stora problemet, såsom det beskrevs i Bruno Pittermans tidigare rapport, praktiskt taget har förblivit detsamma. Att tusen judar, som huvudsakligen kommer från tre eller fyra republiker i Sovjetunionens "periferi", kan lämna Sovjet varje månad har inte ändrat det grundläggande problemet: förföljelsen av dem som önskar emigrera, ansträngningarna att stoppa emigrationen och de hårda straff som ibland utmäts. Den tragiska slutsatsen är att största delen av Sovjets judar fortfarande hindras emigrera och därför i dag har mycket litet hopp om att kunna förverkliga sina rättigheter.

3. Den antisemitiska kampanjen

Den antisemitiska kampanjen har antagit ytterst oroande proportioner de senaste åren. Tidigare försökte myndigheterna dölja den som "anti-sionism". Numera gör de ofta inte ens det. Medan direkta angrepp fortfarande vanligtvis riktas mot "israeler" eller "sionister" överensstämmer de till form och innehåll med den traditionella antisemitismen, som anpassats till nya omständigheter genom att ordet "jude" bytts ut mot "sionist". Det är "sionisterna", som kontrollerar världens finanser, som inte tycker om att arbeta, som dominerar världspressen, som försöker erövra hela världen genom hemliga religiösa sammanslutningar etc.

Det officiella regeringsorganet "Izvestia" skrev t. ex. 1972 att "sionistorganisationer under hela andra världskriget försåg Tyskland med vapen och krigsmateriel, — — — judiska ledare prisade nazistiska brott i tron att dessa skulle resultera i ökad immigration till Palestina".

Den ökände antisemitiske författaren Trofim Kitchko, vars bok "*Judendom utan försköning*" förbjöds 1963 efter protester från nästan hela världen, ger fortfarande ut material som inte är mindre rasistiskt till sitt innehåll. Han citerar ofta från sin första bok och har nyligen dekorerats med en orden av myndigheterna i Ukraina. På omslaget till hans nya böcker presenteras han som "den berömde författaren till *Judendom utan försköning*" trots att de sovjetiska myndigheterna betecknat denna bok som "ett misstag".

Kitchkos senaste bok heter *Sionismen — ungdomens fiende*. Kapitelrubrikerna är endast alltför välkända. "Judendomen — ungdomens fiende", "Rabbinatet i det reaktionära tjänst", "den religiösa småskolan och synagogan — utbildningens fiender" etc. Den senaste boken av Kitchko har också anammat den gamla vanan att inom parentes nämna judiska efternamn på de "traditionella" fienderna: Trotsky (Bronstein), Kamenev (Rosenfeld) osv. En aktuell film om Lenin har använt samma

metod genom att hela tiden betona att Fanny Kaplan, som försökte mörda Lenin, var judinna (hon brukade beskrivas som kontrarevolutionär).

Mängder av antijudiska karikatyrer publiceras dagligen i pressen. Den person som symboliserar Israel är alltid skallig med mycket lång näsa och med en penningpåse hängande från bältet i värsta Stürmer-tradition. Hela pressen, radion och televisionen används i kampanjen. ●avbrutet publiceras böcker och artiklar präglade av antisemitism i dess mest primitiva form.

Israeliska idrottsmän som deltog i de senaste universitetstävlingarna i Moskva blev kallade "smutsiga judar" av soldater ur Röda Armén. Soldaterna stod uppradade runt stadion och uppmuntrade lag som tävlade mot Israel med rop som "gör två! av dem", en anspelning som knappast kunde missförstås.

Nyligen har en ny, allvarlig utveckling kunnat konstateras. De sovjetiska myndigheterna har infört texter av antisemitisk karaktär i publikationer som är avsedda att bli lästa utomlands, i Europa, Afrika och Latinamerika. I september 1972 publicerade t. ex. den sovjetiska ambassaden i Paris i sin informationsbulletin en artikel med titeln "School for ●bscurantism" som innehöll följande:

"Här är det konkreta regler som styr relationerna mellan judar och andra folk — — — det är strängt förbjudet för en jude att rädda en icke-jude till livet — — —. Han är förbjuden att bota (en icke-jude) ens för pengar men är tillåten att testa en medicin på honom — — — det är bättre att kasta ett köttstycke till en hund än att ge det till en 'goy' (icke-jude) — — — det är underförstått att 'goys' kommer att bli massakrerade under de gudomliga valven — — —."

Liknande artiklar som innehåller samma citat (alla är för resten åtföljda av fritt uppfunna referenser till kapitel och stycken i judiska heliga böcker) publicerades av den sovjetiska pressagenturen Novosti i Rom och i några engelsktalande länder. Utgivandet av artikeln ovan resulterade i en rättegång mot chefredaktören för Sovjet-ambassadens bulletin i Paris.

Rättegången (i mars 1973) blev på många sätt historisk. Höjdpunkten nåddes när originalboken, från vilken dessa citat och andra delar av sovjetambassadens artikel hämtats, presenterades för rätten. Det var en bok utgiven år 1906 i St. Petersburg. Den hette "De Svarta Hundra" och krävde förföljelser och pogromer mot judarna. Sovjet-ambassaden hade bara kopierat utdrag ur denna bok, inklusive stavfel! Redaktören för Sovjetbulletinen dömdes av rätten för "uppvigling och provokation till rasdiskriminering och rashat" och fick betala dryga böter. Men tusentals liknande eller värre publikationer kommer inte bara ut ostraffat i själva Sovjetunionen utan uppmuntras dessutom officiellt.

Det är svårt att spekulera om orsaken till en sådan export av antisemitism. Men för många judar som lever i Sovjet (och många av dem vill otvivelaktigt bo kvar där) kan situationen givetvis bli farlig genom att

antisemitismen uppmuntras på detta sätt, särskilt i områden långt från större centra. Här skulle det utan tvivel vara svårt för myndigheterna att förhindra våldsamma utbrott av den sorts rasism som nu håller på att byggas upp.

4. Kultur och religion

Problemet för de judar som vill stanna i Sovjetunionen *som judar* leder till frågan vilket kulturellt och religiöst liv som står dem till buds.

Den tidigare situationen för den judiska befolkningsgruppen som en religiös och kulturell minoritet kvarstår. Det är fortfarande den enda minoritet i Sovjetunionen vars lagliga ställning och nationella identitet myndigheterna fortsätter att förneka. Sovjetunionens konstitution garanterar minoriteternas rättigheter. Men den judiska befolkningen, som nu uppgår till mer än 3 miljoner människor, har inte dessa rättigheter och är alltså de enda som förvägras dem.

Studier i hebreiska eller jiddisch är i praktiken förbjudna. De många hänvändelser, som gjorts av judar till sovjetiska myndigheter på skilda plan och till internationella organisationer som UNESCO, har varit förgäves. Myndigheternas svar har alltid varit att "undervisning i främmande språk tillhandahålls i det studieprogram som stadfästas av det sovjetiska utbildningsministeriet och att därför privat undervisning i hebreiska är förbjuden" (officiellt brev den 25 februari 1972).

Undervisningen i hebreiska är inte bara förbjuden utan också i praktiken bestraffad. Poliser bryter sig ofta in i våningar där undervisning i hebreiska pågår, genomletar bostaden och arresterar ibland innehavaren av den. Vid vissa rättegångar rymmer anklagelserna "innehav av anti-sovjetiska skrifter", som i själva verket endast är språkböcker eller rysk-hebreiska lexikon.

Judisk kultur i rimlig mening existerar inte längre i Sovjetunionen. Några av landets största konstnärer är visserligen av judisk börd. Men sedan ett antal judiska författare avrättades i augusti 1952 har all genuin nationell kultur, i den mening de sovjetiska myndigheterna lägger i ordet när det gäller andra minoriteter, försvunnit utan spår. I Sovjetunionen finns t. ex. i dag ingen permanent judisk teater, trots att det var i Ryssland och Polen som den judiska teatern vann ryktbarhet.

Då och då publiceras en bok på jiddisch i en upplaga som på intet sätt överensstämmer med situationen för andra nationella minoriteter i Sovjetunionen vilken storlek de än har.¹

¹ Enligt den officiella sovjetiska skriften "Press i USSR, 1971" publicerades 7 böcker och broschyrer på jiddisch under 1971 med en total upplaga på 18 000 exemplar. Samma år publicerades t. ex. 109 böcker på Karakalpatie (236 000 invånare) med en total upplaga på 532 000 exemplar och 25 böcker på Tabasaranie (155 000 invånare) med en total upplaga på 47 000 exemplar.

Den enda tidningen på jiddish är *Birobidjaner Stern* som kommer ut flera gånger i veckan. Den är tryckt på ett enda blad.² Det finns också en månatlig tidning *Sovietische Heimland* med en upplaga på 10 000 (den var förr 25 000) som i huvudsak koncentrerar sig på att kritisera allt som i tidningens ögon är förknippat med "sionism".

Det nästan enda uttrycket för judisk identitet i Sovjetunionen i dag är religionen. Men även denna sista utväg håller på att försvinna. Kampen mot den judiska religionen pågår utan uppehåll och ibland med våldsamhet. De flesta synagogor har redan stängts. De var inte bara en plats för bön utan också ett ställe där man möttes och fick kontakt med andra.

Nu förvägras judarna också synagogan. I t. ex. Kiev hindrade polisen i början av 1972 handgripligt tillträde till synagogan. Varje vecka, på sabbaten, blev judar som var på väg till gudstjänsten häktade och dömda till femton dagars fängelse. I Moskva byggdes barrikader upp vid synagogorna sedan i mars 1972. Massor av människor som inte fick plats inne i synagogorna avvisades på ett sätt som inte förekommit tidigare och tvingades lämna gatan.

Sedan det judiska nyåret i september 1972 har Moskvapolisen vid varje judisk högtid dirigerat trafiken genom Archipovagatan, där synagogan ligger. På så sätt har man hindrat gudstjänstbesökarna att komma fram till den. Moskvas judar brukade samlas i tusentals nära synagogan kvällen före Simchat Torah-festen några få veckor efter nyåret. Sedan 1972 är detta förbjudet. De som klagade hos de lokala myndigheterna fick svaret: "Det är bara ett misstag att sådana sammankomster tolererats tidigare — — — från och med nu kommer de att förbjudas." Beväpnad polis fanns på plats för att genomdriva denna åtgärd.

Judiska kyrkogårdar stängs gradvis och inga nya får invigas. De som existerar blir ibland skändade. De många judar, som kommer för att lägga ner kransar vid Babij Yar-monumentet, får inte stanna där eller bedja eller ens skriva ordet "jude" på det band som är fäst vid kransen.

Tillverkningen eller importen av religiösa föremål är förbjuden. Detsamma gäller Bibeln. Det judiska kulturella arvet kan inte föras vidare, och böcker om judisk historia, kultur, konst och filosofi är omöjliga att få tag på. Bönböcker konfiskeras ofta och det finns åtminstone ett känt fall där en domstol gett order om att en judisk bönbok skulle brännas som anti-sovjetisk litteratur.

5. Slutsats

Situationen för de judiska befolkningsgrupperna i Sovjet fortsätter att vara allvarlig och oroande.

Tendensen att likställa judar med oppositionella och olikänkande i

² Som en antydning om vilket slags tidning den är kan nämnas att den efter Münchentragedin rapporterade om de fem terroristernas död, men inte ens nämnde massakern på de israeliska idrottsmännen.

Sovjetunionen är missvisande. I ett land där regeringen gör stora ansträngningar att utveckla eller åtminstone garantera särarten hos de flesta minoriteter befinner sig judarna i en speciell situation. Antisemitismen har blivit officiell politik. Judisk kultur har förstörts och manifestationer av den medför straffpåföljd. I ett land, som är stolt över att ha utvecklat de obetydligaste språk, är hebreiska och jiddisch förbjudna. Minoriteternas rättigheter förvägras judarna trots att de är "hebréer" enligt deras officiella identitetskort. Judarna förblir den enda minoriteten utan eget territorium (de utgör endast omkring 8 % av befolkningen i Birobidjan, deras s. k. "autonoma region", där de dock inte har några som helst särskilda rättigheter).

Medan man i Sovjetunionen i en del avseenden upplevt en viss liberalisering under senare år är det tragiskt att notera att det 1973 fanns färre synagogor, färre judar som kunde sitt eget språk och färre judiska universitetsstuderande än under Stalins tid. Detta har fört många judar till en smärtsam självrannsakan och till slutsatsen att de mer än 50 år efter den ryska revolutionen inte är önskvärda i det land där de fötts.

Det finns skiftande grupper av "oliktänkande" i Sovjet – "demokrater" och andra som hoppas kunna ändra, humanisera och liberalisera Sovjetregimen. Dessa människor önskar bo i ett *bättre* Sovjetunionen än i dag. Många judar har nu förlorat hoppet att de någonsin skall kunna finna sin plats, som judar, i Sovjetunionen. Medan "demokraterna" försöker *ändra* sitt land önskar judarna nu *lämna* det. Det är den avgörande skillnaden mellan dess båda strävanden.

Denna rapport vill än en gång betona betydelsen av den internationella opinionsbildning som sker för Sovjets judar. 1971 avslutade Bruno Pitterman sin rapport med orden: "Vaksamheten från den allmänna opinionen och framför allt från världens regeringar måste bibehållas." Det är lika sant 1974.

